

Zygmunt Borowski*
Lidzbark Welski

Wybrane przymiotniki denominalne w języku polskim i niemieckim

Selected Denominal Adjectives in Polish and German

The article presents semantic of relational adjectives derived from concrete nouns which refer to the names of living objects – animate nouns and materials and objects – inanimate nouns.

Słowa kluczowe: słowotwórstwo, sufiksy przymiotnikowe, złożenia (composita), gramatyka kontrastywna

Key words: word-formation, adjectival suffixes, compounds, contrastive grammar

Artykuł stanowi przyczynek do badań nad derywacją przymiotników odrzeczownikowych, inaczej denominalnych, w języku polskim i niemieckim, którym poświęcono dużo uwagi w opracowaniach językoznawczych, zwłaszcza polskich (np. Kallas 1984: 416–428). Procesem słowotwórczym przymiotników denominalnych w obu językach jest derywacja sufiksalna. Zebrany materiał leksykalny pochodzi głównie z opisów leksykograficznych tych przymiotników jako wyrazów hasłowych zdefiniowanych w słownikach języka polskiego (Szymczak 1979) i języka niemieckiego (Klappenbach/Steinitz 1980). Analiza semantyczna z założenia ma charakter kontrastywny. Porównując oba języki można zauważyć, że polskie sufiksy derywujące przymiotniki denominalne są bardzo produktywne i tworzą liczne derywaty o zróżnicowanym znaczeniu. Z kolei niemieckie sufiksy, w przeciwieństwie do języka polskiego, wykazują mniejszą aktywność słowotwórczą, ale za to język niemiecki ma obok derywacji liczne kompozycje (złożenia). Polskie derywaty sufiksalne, których semantyka ma charakter ogólny, np. *wiśniowy sad* ‘dotyczący drzewa wiśni’ (der Kirschgarten) lub bardziej szczegółowy,

* Autor artykułu jest emerytowanym nauczycielem języka niemieckiego z dużym doświadczeniem dydaktycznym, którym pragnie podzielić się z czytelnikami.

np. *wiśniowy sok* ‘dotyczący owoców wiśni – zawierający substancję’ (der Kirschsaft), suponując często w translacji na język niemiecki ekwiwalenty kompozycyjne. Niemieckie derywaty sufiksoidalne, np. z *-haltig* i *-reich* oraz inne, w translacji na język polski wymagają formy opisowej.

W artykule przedmiotem opisu semantycznego są wybrane przymiotniki pochodne od rzeczowników konkretnych, które odnoszą się do nazw obiektów: istot żywych – rzeczowniki żywotne oraz materiałów, substancji i przedmiotów – rzeczowniki nieżywotne.

Przymiotniki derywowane od rzeczowników (obiektów) za pomocą sufiksów jako wyrazy określające *definiens* (syntaktycznie *atrybut*) wiążą treść tych rzeczowników (desygnat/cechę podstawy) z innymi rzeczownikami (obiektami) jako wyrazami określanymi *definiendum* i są nazywane w języku polskim „przymiotnikami relacyjnymi” (Grzegorzczkova 1981: 67), natomiast w języku niemieckim „relatywnymi” (Helbig/ Buscha 1984: 309). Dla potrzeb opisu semantycznego stosuje się termin „przymiotniki relacyjne” w obu językach.

Niemieckie sufiksy/ formanty *-e(r)n* i *-ig*, jak również ich synonimiczne sufiksoidy *-haltig*, *-reich*, *-artig*, *-förmig* oraz *-lich* i *-isch*, tworzą formacje według regularnego modelu derywacji z definicją analizowanych przymiotników. Przymiotnik denominalny wchodzi w różne relacje semantyczne, przy czym typ relacji zależy od treści jego podstawy i formantu derywującego oraz kolokacji potencjalnego rzeczownika określanego (Erben 1983: 108 używa terminu „kombiniertes Substantiv”), który konkretyzuje znaczenie przymiotnika. Obecność powyższych cech semantycznych implikuje ogólne bądź „uszczegółowione” relacje, co jest tematem artykułu.

1. Typy przymiotników relacyjnych – przykłady kolokacji

Tabela 1. Przymiotniki stricte-relacyjne

Rzeczownik (obiekt) = cecha podstawy > derywat określający	Parafraza relacyjna między dwoma obiektami	Środki słowotwórcze: produktywne sufiks(oid)y	Przykłady
Rzeczownik nieżywotny: Seide, <i>f</i> > seiden Blei, <i>n</i> > bleiern	obiekt określany ‘ <i>jest w posiadaniu</i> ’ pełnej cechy (treści) podstawy – relacja materiałowa	-e(r)n	ein seidenes Kleid <i>jedwabna suknia</i> ein bleiernes Rohr <i>rura ołowiana</i>
Rzeczownik żywotny: Vater, <i>m</i> > väterlich Tochter, <i>f</i> > töchterlich	cecha podstawy ‘ <i>jest posiadaczem</i> ’ określanego obiektu – relacja posesywna	-lich	das väterliche Haus <i>ojcowski dom</i> das töchterliche Haus <i>córczyn dom</i>

Tabela 2. Przymiotniki partytywno-relacyjne

Rzeczownik (obiekt) = cecha podstawy > derywat określający	Parafraza relacyjna między dwoma obiektami	Środki słowotwórcze: produktywne sufiks(oid)y	Przykłady
Rzeczownik nieżywotny: Blei, <i>n</i> > bleiig bleihaltig Saft, <i>m</i> > saftig	obiekt określany <i>'jest w posiadaniu'</i> niepełnej cechy podstawy – relacja materiałowa –	-ig -haltig ~ -reich	bleiiges/ bleihaltiges Glas <i>szkło ołowiowe</i> ein saftiger Apfel <i>soczyste jabłko</i>
Rzeczownik żywotny: Kind, <i>n</i> > kindlich Held, <i>m</i> > heldisch	cecha podstawy <i>'jest sprawcą'</i> określanego obiektu – relacja subiektywna –	-lich -(i)sch	kindliches Lachen <i>dziecinny śmiech</i> heldische Tat <i>czyn bohaterski</i>

Przymiotniki symilatywno-relacyjne wskazują często na użycie w funkcji porównawczej, w znaczeniu przenośnym lub podobieństwa 'przypominający coś', 'mający kształt', 'kolor', 'smak' lub 'zapach' oraz oznaczające sposób bycia – emocjonalny bądź pejoratywny.

Tabela 3. Przymiotniki symilatywno-relacyjne

Rzeczownik (obiekt) = cecha podstawy > derywat określający	Parafraza relacyjna między dwoma obiektami	Środki słowotwórcze: produktywne sufiks(oid)y	Przykłady
Rzeczownik nieżywotny: Blei, <i>n</i> > bleiern Seide, <i>f</i> > seidig seidenartig Kegel, <i>m</i> > keg(e)lig kegelförmig	obiekt określany posiada cechę podstawy określającej <i>'podobny do,</i> <i>lub jest taki jak, mający</i> <i>kształt'</i> – relacja porównawcza –	-e(r)n -ig -artig -ig -förmig	bleierner Himmel <i>ołwiane niebo</i> seidiges seidenartiges Haar <i>jedwabiste włosy</i> keg(e)liger kegelförmiger Silo <i>stożkowaty silos</i>
Rzeczownik żywotny: Vater, <i>m</i> > väterlich Kind, <i>n</i> > kindisch	obiekt określany posiada cechę podstawy określającej <i>'sposób bycia'</i> – relacja porównawcza –	-lich -isch	väterlicher Freund <i>troskliwy przyjaciel</i> <i>(jak ojciec)</i> ein kindischer Greis <i>zdzieciniały starzec</i> <i>(jak dziecko)</i>

Przedstawione w tabelach 1–3 paralelne przykłady ilustrują opozycje funkcjonalno-semantyczne między przymiotnikami stricte- i partytywno-relacyjnymi (substancjalnymi) a symilatywno-relacyjnymi (niesubstancjalnymi) w obu językach. W relacji porównawczej wyspecjalizowały się w języku niemieckim formanty *-artig* i *-förmig* oraz częściowo *-ig*, który występuje także w relacji materiałowej (partytywnej), natomiast w języku polskim *-owaty*

i częściowo *-i/ysty, -asty*, podobnie jak w języku niemieckim. W relacji materiałowej specjalizują się w obu językach głównie formanty *-e(r)n* i *-(a)ny*.

2. Przymiotniki oznaczające materiały (Stoff-/ Materialadjektive)

W poniższych tabelach prezentowane są derywaty utworzone od rzeczowników nazywających materiały – surowce i ich pochodne oraz substancje i przedmioty, czyli przymiotniki powstałe od rzeczowników nieżywotnych.

Tabela 4. Surowce i ich pochodne (przymiotniki stricte-relacyjne i symilatywno-relacyjne)

Przymiotniki stricte-relacyjne – relacja materiałowa – 'wykonany' z... (pełna obecność cechy)	Przymiotniki symilatywno-relacyjne – relacja porównawcza – mający np. barwę, wygląd, etc. – 'taki jak'
sufiksy: -e(r)n	sufiksy: -e(r)n -ig
Blei, <i>n, ołów</i> ein bleiernes Rohr <i>rura ołowiana (z ołowiu)</i>	bleierner (bleifarbener) Himmel <i>ołwiane niebo (zachmurzone/ kolor ołowiu)</i>
Glas, <i>n, szkło</i> gläsernes Gefäß <i>naczynie szklane (ze szkła)</i>	gläserne/ glasige Augen <i>szklane/ szkliste oczy (jak szkło)</i>
Eisen, <i>n, żelazo</i> ein eisernes Gitter <i>żelazna krata (z żelaza)</i>	eiserner Wille <i>żelazna wola (mocna jak żelazo)</i>
Gold, <i>n, złoto</i> ein goldener Ring <i>złoty pierścionek (ze złota)</i>	goldene/ goldige Ähren <i>złote/ złociste kłosy (jak złoto)</i>
Holz, <i>n, drewno</i> ein hölzerner Bau <i>budowla drewniana (z drewna)</i>	hölzerne Stimme <i>drewniany (bezdźwięczny) głos</i>
Kupfer, <i>n, miedź</i> kupferne Münzen <i>miedziane monety (z miedzi)</i>	kupfernes (kupferfarbenes) Haar <i>miedziane włosy (kolor/ połysk miedzi)</i>
Leder, <i>n, skóra</i> eine lederne Jacke <i>kurtka skórzana (ze skóry)</i>	led(e)rige Blätter <i>skórzaste liście (jak skóra)</i>
Samt, <i>m, aksamit</i> ein samtenes Band <i>aksamitna wstążka (z aksamitu)</i>	samtige Hände <i>aksamitne ręce (delikatne jak aksamit)</i>
Seide, <i>f, jedwab</i> ein seidenes Kleid <i>jedwabna suknia (z jedwabiu)</i>	seidiges Haar <i>jedwabiste włosy (połysk jedwabiu)</i>
Silber, <i>n, srebro</i> ein silberner Teller <i>srebrny talerz (ze srebra)</i>	silbernes (silberfarbenes)/ silb(e)rige Licht <i>srebrne/ srebrzyste światło (jak srebro)</i>
Stein, <i>m, kamień</i> ein steinerner Fußboden <i>kamienna podłoga (z kamieni)</i>	ein steinernes Herz <i>kamienne serce (mieć twarde jak kamień)</i>
Stroh, <i>m, słoma</i> ein stroherner Hut <i>słomiany kapelusz (ze słomy)</i>	strohernes/ strohiges Haar <i>słomiane/ słomkowe włosy (koloru słomy)</i>
Wolle, <i>f, wełna</i> wollene Handschuhe <i>wełniane rękawiczki (z wełny)</i>	wolliges Haar <i>wełniste włosy (puszyste jak wełna)</i>

Tabela 4. Surowce i ich pochodne (przymiotniki partytywno-relacyjne i symilatywno-relacyjne)

Przymiotniki partytywno-relacyjne – relacja materiałowa – ‘zawierający’ pewną ilość cechy podstawy	Przymiotniki symilatywno-relacyjne – relacja porównawcza – przypominający cechę podstawy – ‘taki jak’
sufiks(oid)y: -ig -haltig	sufiks(oid)y: -ig -artig ~ -ähnlich
Blei, <i>n</i> , <i>olów</i> bleiiges Glas <i>szkło ołowiowe</i> bleihaltiges (verbleites) Benzin <i>benzyna ołowiowa (zawierająca ołów)</i>	Glas, <i>n</i> , <i>szkło</i> glasige/ glasartige Haut <i>szklista skóra</i>
Eisen, <i>n</i> , <i>żelazo</i> eisenhaltiges Wasser <i>woda żelazista</i>	
Gold, <i>n</i> , <i>złoto</i> goldhaltiger Gestein <i>skała zawierająca złoto</i>	ein goldiger/ goldartiger Glanz <i>złocisty/ złotawy połysk</i>
Holz, <i>n</i> , <i>drewno</i> holzhaltiges Papier <i>papier drzewny (zawierający włókna)</i>	
Kupfer, <i>n</i> , <i>miedź</i> kupferhaltiges Wasser <i>woda miedziana (zawierająca miedź)</i>	kupferartiges/ kupferähnliches Haar <i>miedziane włosy (kolor)</i>
	Leder, <i>n</i> , <i>skóra</i> led(e)rige/ lederartige Blätter <i>skórzaste liście</i>
	Samt, <i>m</i> , <i>aksamit</i> samtige/ samtartige Augen <i>aksamitne oczy</i>
Silber, <i>n</i> , <i>srebro</i> silberhaltiges Gestein <i>skała zawierająca srebro</i>	Seide, <i>f</i> , <i>jedwab</i> seidiges/ seidenartiges Haar <i>jedwabiste włosy</i>
Stein, <i>m</i> , <i>kamień</i> ein steiniger Boden <i>gleba kamienista (obfita w kamieniu)</i>	
Ton, <i>m</i> , <i>glina</i> toniger Boden <i>gleba gliniasta</i>	
Wolle, <i>f</i> , <i>wełna</i> wollhaltiger Stoff <i>material zawierający wełnę</i>	

Warto zwrócić uwagę, że derywaty sufiks(oid)alne z *-e(r)n*, *-ig* i *-haltig* (por. także substancje) mają w języku niemieckim konkurencyjne kompozycje. A oto kilka przykładów:

Derywaty sufiks(oid)alne		Kompozycje
ein eisener Zaun (aus einem Stoff)	<i>żelazny płot</i>	der Eisenzaun
eine granitene Säule	<i>stup granitowy</i>	die Granitsäule
ein hölzerner Bau	<i>drewniana budowla</i>	der Holzbau
eine lederne Jacke	<i>kurтка skórzana</i>	die Lederjacke
samtene Handschuhe	<i>aksamitne rękawiczki</i>	die Samthandschuhe
ein seidenes Kleid	<i>jedwabna suknia</i>	das Seidenkleid
eine silberne Münze	<i>srebrna moneta</i>	die Silbermünze
ein steinerner Fußboden	<i>podłoga kamienna</i>	der Steinfußboden
ein wollener Pullover	<i>wełniany pulower</i>	der Wollpullover

kalkiger Boden (enthaltend)	<i>gleba wapnista / wapienna</i>	der Kalkboden
sandiger Boden	<i>gleba piaszczysta</i>	der Sandboden
steiniger Boden	<i>grunt kamienisty</i>	der Steinboden
das bleihaltige Glas (enthaltend)	<i>szkło ołowiowe</i>	das Bleiglas
das eisenhaltige Wasser	<i>żelazista woda</i>	das Eisenwasser
das holzhaltige Papier	<i>papier drzewny</i>	das Holzpapier
der kalkhaltige Boden	<i>gleba wapienna / wapnista</i>	der Kalkboden
die zinkhaltige Salbe	<i>maść cynkowa</i>	die Zinksalbe

Do tej grupy można zaliczyć częściowo typ derywatów z *-owy* w języku polskim, np. *sok śliwkowy* (der Pflaumensaft), *zupa pomidorowa* (die Tomatensuppe), *miód lipowy* (der Lindenhonig), *drewno sosnowe* (das Kiefernholz), itd. W języku niemieckim w tej pozycji występują zwykle kompozycje.

Tabela 5. Substancje (przymiotniki partytywno-relacyjne i symilatywno-relacyjne)

Przymiotniki partytywno-relacyjne – relacja materiałowa – 'zawierający' pewną ilość cechy podstawy sufiks(oid): -ig -haltig ~ -reich'	Przymiotniki symilatywno-relacyjne – relacja porównawcza – charakteryzujący się cechą podstawy sufiks: -ig
Fett, <i>n, tłuszcz</i> fettige Speise <i>tlusta potrawa</i> fettreiche Speise <i>wysokotłuszczowa (obfita w tłuszcz) /</i> fetthaltige Speise <i>zawierająca tłuszcz</i>	fettiges Papier (mit Fett beschmutzt) <i>zatluszczony / tłustawy papier</i>
Harz, <i>n, żywica</i> harziger Klebstoff <i>klej żywicowy</i> harzreicher Klebstoff <i>obfity w żywicę /</i> harzhaltiger Klebstoff <i>zawierający żywicę</i>	der harzige Duft des Waldes (vom Harz herrührend) <i>żywiczny zapach lasu</i>
Kalk, <i>m, wapno (wapń)</i> <i>gleba wapienna (związki wapnia) </i> kalkreicher Boden <i>obfita w wapno /</i> kalkhaltiger Boden <i>wapnista (zawierająca wapno)</i>	kalkiger Boden
Saft, <i>m, sok</i> ein saftiger Apfel <i>soczyste jabłko</i> ein saftreicher Apfel <i>obfite w sok</i>	ein saftiger Geschmack im Mund <i>slonawy / słony smak w ustach</i>
Salz, <i>n, sól</i> salziges (Meer)wasser <i>ślone wody (mórz) </i> salzreiches (Meer)wasser <i>obfite w sól /</i> salzhaltiges (Meer)wasser <i>zawierające sól</i>	ein salziger Geschmack im Mund <i>slonawy / słony smak w ustach</i>
Sand, <i>m, piasek</i> sandiger Weg <i>piaszczysta droga</i>	sandiges Haar <i>piaskowe włosy (barwa, jak piasek)</i>

Wasser, <i>n</i> , <i>woda</i>	wässrige Kartoffeln <i>wodniste ziemniaki</i> wasserreiche Kartoffeln <i>obfite w wodę</i> / wasserhaltige Kartoffeln <i>zawierające wodę</i>	ein wässriger Wein (wie Wasser schmeckend) <i>wodniste wino (smak)</i>
--------------------------------	--	--

Tabela 6. Przedmioty (przymiotniki symilatywno-relacyjne)

Przymiotniki symilatywno-relacyjne – relacja porównawcza (podobieństwa) –	
charakteryzujący się cechą podstawy sufiks: -ig	dominujący kształt cechy podstawy sufiksoidy: -förmig' -artig
synonimy	
	Becher, <i>m</i> , <i>kielich</i> becherförmige Blüten <i>kielichowate kwiaty</i>
	Birne, <i>f</i> , <i>gruszka</i> birnenförmiges Gefäß <i>gruszkowate naczynie</i>
	Ei, <i>n</i> , <i>jajko</i> eiförmiger Kopf <i>jajowata (owalna) głowa</i>
	Flasche, <i>f</i> , <i>flaszka</i> flaschenförmige Früchte <i>flaszkowate owoce</i>
	Herz, <i>n</i> , <i>serce</i> ein herzförmiges Blatt <i>sercowaty liść</i>
Kegel, <i>m</i> , <i>stożek</i> ein keg(e)liger Silo <i>silos stożkowy</i>	ein kegelförmiger Silo <i>silos stożkowy/ stożkowaty</i>
Kugel, <i>f</i> , <i>kula</i> eine kugelige Lampe <i>kulista lampa</i>	eine kugelförmige Lampe <i>kulista lampa</i>
	Sichel, <i>f</i> , <i>sierp</i> sichelförmiger Mond <i>sierpowaty księżyc</i>
	Pilz, <i>m</i> , <i>grzyb</i> eine pilzförmige Rauchsäule <i>grzybiasty słup dymu</i>
Traube, <i>f</i> , <i>grono</i> traubige Blüten <i>groniaste kwiaty</i>	trauben förmige, -artige Blüten <i>groniaste/ gronowate kwiaty</i>
Welle, <i>f</i> , <i>fala</i> wellige Bewegung <i>ruch falowy/ falisty</i>	wellen förmige, -artige Bewegung <i>ruch falisty/ falowaty</i>

Relacje porównawcze z sufiksoidem *-artig* występują w języku niemieckim także w połączeniu z rzeczownikami żywotnymi (oznaczającymi zwierzęta) i tworzą ekwiwalenty z wyspecjalizowanym sufiksem *-owaty* w języku polskim, np. *frosch-*, *karpfen-*, *katzen-*, *wolfsartig* (*żabowaty*, *karpiowaty*, *kotowaty*, *wilkowaty*), itd. Formant *-förmig* łączy się głównie z nazwami przedmiotów o określonym kształcie. Jak już wspomniano, w języku polskim odpowiadają mu derywaty użyte w relacji porównawczej z *-isty/-asty* oraz *-owy*, które prymarnie pełnią funkcję partytywną. Formanty te są zwykle polisemantyczne w obu językach.

3. Przymiotniki oznaczające istoty żywe (Zugehörigkeits-/ Gattungsadjektive)

Derywaty utworzone od rzeczowników nazywających osoby i zwierzęta, a więc od rzeczowników żywotnych pospolitych (gatunkowych) oraz własnych.

Tabela 7. Przymiotniki oznaczające istoty żywe (przymiotniki stricte-relacyjne i symilatywno-relacyjne)

Przymiotniki stricte-relacyjne – relacja posesywna – należący do..., oznaczający ‘posiadacza’		Przymiotniki symilatywno-relacyjne – relacja porównawcza – emocjonalny sposób bycia – ‘taki jak’
sufiks: -lich		sufiks: -lich
Vater, <i>m, ojciec</i>	das väterliche Haus (das Haus des Vaters) <i>ojcowski (ojcowy) dom</i>	väterlicher Freund <i>troskliwy (życzliwy) przyjaciel (po ojcowsku, jak ojciec)</i>
Mutter, <i>f, matka</i>	das mütterliche Erbteil <i>matczyzny (po matce) spadek</i>	mütterliche Frau <i>troskliwa (serdeczna) kobieta (jak matka)</i>
Schwester, <i>f, siostra</i>	das schwesterliche Haus (das Haus der Schwester) <i>siostrzany dom</i>	schwesterliche Liebe <i>siostrzana miłość (w sposób siostrzany, czuły jak siostra)</i>
Tochter, <i>f, córka</i>	das töchterliche Haus (das Haus der Tochter) <i>córczyny dom</i>	töchterliche Liebe <i>córczyna miłość (przywiązanie do rodziców)</i>

Przymiotniki posesywne (takie określenie nie występuje w języku niemieckim, a we współczesnym języku polskim stanowią one typ raczej ustępujący) pochodzą od nazw osób, np. *babcin(y)*, *córczyn(y)*, *mamin(y)*, *tatusin(y)*. Użycie tych derywatów może zastąpić przydawka dopełniaczowa *genitivus possessivus*, podobnie w języku niemieckim (por. dalsze przykłady w zestawieniu poniżej), np. *okulary babci*, *dom tatusia*, itd. We współczesnej polszczyźnie najwięcej przymiotników posesywnych tworzy się w sposób paradygmatyczny zwłaszcza od nazw zwierząt, np. *lisi ogon (ogon lisa)*, zaś w języku niemieckim występują tu wyłącznie kompozycje.

A oto dalsze przykłady derywatów przymiotnikowych posesywnych w obu językach, wśród których dominują kompozycje w języku niemieckim:

Derywaty sufiksalne	Kompozycje	Genitivus possessivus	
elterliches Haus	<i>rodzinny (ojcowski) dom</i>	das Elternhaus	das Haus der Eltern
mütterliches Erbteil	<i>matczyzny spadek</i>	das Muttererbtteil	das Erbteil der Mutter
	<i>babcine okulary</i>		Omas Brille
	<i>dziadkowy ogród</i>		Opas Garten
	<i>mamina/ mamusina bluzka</i>		Muttis Bluse
	<i>tatusin dom</i>		Vatis (Vaters) Haus

<i>lisi ogon/ ogon lisa</i>	der Fuchsschwanz	Schwanz des Fuchses
<i>końskie kopyto</i>	der Pferdefuß	Fuß des Pferdes
<i>niedźwiedzia jaskinia</i>	die Bärenhöhle	
<i>orle gniazdo</i>	der Adlerhorst	
<i>psia buda</i>	die Hundehütte	
<i>rybia ość</i>	die Fischgräte	
<i>wronie gniazdo</i>	das Krähenest	

Powyższe przymiotniki posesywne i niżej podane subiektywne (podmiotowe), które pochodzą od nazw osób, w obu językach są znaczeniowo nieomal identyczne. Różnica polega na tym, że te pierwsze oznaczają „posiadacza”, zaś te drugie „sprawcę” (twórcę) określanego rzeczownika. W relacjach tych dominują polskie sufiksy *-ski* oraz *-(a)ny*, *-i/yny*. Należy podkreślić, że niemieckie derywaty utworzone od wspólnej podstawy, tzn. subiektywne z sufiksem *-lich*, tworzą częściowo opozycję funkcjonalną z sufiksem *-isch* o znaczeniu negatywnym, oprócz jego funkcji subiektywnej – przymiotniki pochodzą głównie od nazw własnych.

Tabela 8. Przymiotniki subiektywne (przymiotniki partytywno-relacyjne i symilatywno-relacyjne)

Przymiotniki partytywno-relacyjne – relacja subiektywna – pochodzący od, odnoszący się do ‘sprawcy’	Przymiotniki symilatywno-relacyjne – relacja porównawcza – pejoratywne zachowanie się, ‘taki jak’
sufiksy: <i>-lich</i> <i>-(i)sch</i>	sufiks: <i>-isch</i>
Bauer, <i>m</i> , <i>chłop</i> , <i>wieśniak</i> bauerliche Kunst <i>sztuka chłopska (ludowa)</i>	ein bäu(e)rischer Mensch <i>niepostępowy/ zacofany człowiek (jak chłop)</i>
Kind, <i>n</i> , <i>dziecko</i> das kindliche Gesicht <i>dziecinna (dziecięca) twarz</i>	ein kindischer Greis <i>zdziecinniaty/ naiwny starzec (jak dziecko)</i>
Mann, <i>m</i> , <i>mężczyzna</i> männliche Stärke <i>męska siła</i>	ein männisches Weib <i>władcza kobieta (jak mężczyzna)</i>
Weib, <i>n</i> , <i>kobieta</i> die weibliche Anmut <i>kobiecy (niewieści) wdzięk</i>	ein weibischer Mann <i>zniewieściaty mężczyzna (jak kobieta)</i>

Kolejne przykłady derywatów subiektywnych w obu językach oraz ich konkurencyjne kompozycje lub przydawkę dopełniaczową *genitivus subjectivus* w języku niemieckim prezentuje zestawienie:

Derywaty sufiksalne	Kompozycje		Genitivus possessivus
ärztliche Praxis <i>praktyka lekarska</i>	die Arztpraxis		Praxis eines Arztes
bäuerlicher Hof <i>zagroda chłopska</i>	der Bauernhof		Hof eines Bauern
heldische Tat <i>czyn bohaterski</i>	die Heldentat		Tat eines Helden
kindliche Sprache <i>dziecięcy język (mowa)</i>	die Kindersprache		
menschliche Stimme <i>głos ludzki</i>	die Menschenstimme		
ritterlicher Orden <i>zakon rycerski</i>	der Ritterorden		

Einsteinsche Theorie	<i>Einsteinowska teoria</i>	Einstein-Theorie	Einsteins Theorie
Euklidische Geometrie	<i>Euklidesowska geometria</i>		Euklids Geometrie
Goethesche Lyrik	<i>Goetheowska liryka</i>		Goethes Lyrik
Kantische Ethik	<i>Kantowska etyka</i>		Kants Ethik

Derywaty przymiotnikowe symilatywno-relacyjne z konotacją ‘*sposób bycia/ zachowania się/ wygląd*’ mogą być użyte w obu językach w funkcji adwerbialnej. W języku niemieckim występuje w tej konotacji sufiks *-haft*, np. *kind | lich, -haft* *dziecinnie, heldisch/ heldenhaft* *odważnie, po bohater-sku*, itd. Przykłady: *bäuerlich leben (ein Bauernleben führen)* *żyć po wiejsku (jak na wsi)*; *sich kind | lich, -haft, männlich benehmen* *zachowywać się po dziecinnemu (w sposób właściwy dziecku), po męsku (jak mężczyzna)*, *mädchen-/ knabenhaft aussehen* *wyglądać dziewczęco/ chłopięco (jak młoda/ dziewczyna/ chłopiec)*; *sich bäurisch, kindisch (Erwachsener), männisch (eine Frau), weibisch (ein Mann) verhalten* *zachować się jak prostak, naiwnie jak dziecko (osoba dorosła), władczo (kobieta), po babsku (mężczyzna)*.

W obu językach występują derywaty pochodzące od nazw zwierząt odnoszące się do człowieka i osób o negatywnej konotacji, np. *sich schweinish, schelmisch/ schurkisch, hündisch benehmen* *zachować się jak świnia/ po świńsku, po chamsku (w sposób niemoralny), służalczo jak pies (z brakiem poczucia godności)*, *sich diebisch (mit Schadenfreude) freuen* *cieszyć się bardzo (z cudzej krzywdy, złośliwie)*, itd.

Przedstawione w artykule konstatacje i propozycje dotyczą przede wszystkim typów słowotwórczych przymiotników relacyjnych w języku polskim i niemieckim, pochodnych od rzeczowników konkretnych. Zawarte w nim treści są przeznaczone dla osób uczących się języka niemieckiego oraz dla tych, którzy interesują się nie tylko tym językiem, lecz także ogólnie słowotwórstwem. Chodzi zwłaszcza o wykazanie pewnych regularności w budowie sufiksalnych przymiotników denominalnych, by ułatwić uczącemu się wywnioskowanie znaczenia tychże derywatów i ograniczyć do minimum zagładanie do słownika. Znajomość zagadnienia będzie bardzo pomocna w translacji derywatów na język polski lub odwrotnie – na język niemiecki. Znając bowiem funkcje semantyczne formantów, których znaczenie nie zawsze jest równoważne w obu językach, łatwiej decydować, kiedy w języku polskim trzeba posłużyć się formą opisową. Derywaty sufiksalne występują rzadziej w języku niemieckim, gdyż tu, w przeciwieństwie do języka polskiego, przeważają kompozycje.

Literatura

- Dargiewicz A. (2011): *Neueste Tendenzen in der polnischen und deutschen Wortbildung. Eine kontrastive Analyse*. „Studia Niemcoznawcze“ („Studium zur Deutschkunde“). Warszawa. Bd. XLVII, s. 549–564.
- Drosdowski G., Eisenberg P. (1998): *Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim.
- Erben J. (1983): *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre*. Berlin.
- Grzegorzczkowska R. (1981): *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. Warszawa.
- Helbig G., Buscha J. (1984): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig.
- Kallas K. (1984): *Słowotwórstwo przymiotników*. [W:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Pod red. R. Grzegorzczkowskiej, R. Laskowskiego, H. Wróbla. Warszawa.
- Klappenbach R., Steinitz W. (red.) (1980): *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin.
- Lohde M. (2006): *Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch*. Tübingen.
- Szłifersztejnowa S. (1960): *Przymiotniki dzierżawcze w języku polskim*. Wrocław.
- Szymczak M. (red.) (1979): *Słownik języka polskiego*. T. I–III. Warszawa.
- Trost I. (2006): *Das deutsche Adjektiv – Untersuchungen zur Semantik, Komparation, Wortbildung und Syntax*. Hamburg.
- Urban M. (2004): *Przymiotniki odrzeczownikowe z formantem -ny i formantami zawierającymi sufiks -ny we współczesnym języku polskim*. [W:] *Studia z gramatyki i semantyki języka polskiego*. Pod red. A. Moroza, M. Wiśniewskiego. Toruń.
- Urban M. (2006): *Współczesne przymiotniki odrzeczownikowe z wybranymi formantami sufiksalnymi*. Toruń.

Summary

Denominal adjectives, called relational adjectives in Polish and German linguistics, as defining words formed with suffixes added to animate and inanimate nouns indicate numerous potential relationships in connection with a defined noun. Strictly relational adjectives so called strict relational such as possessive relationships, eg. *ojcowski dom* > *dom ojca* / *das väterliche Haus* > *das Haus des Vaters* > *das Vaterhaus* (father's house > the house which belongs to father) and substantial relationships, eg. *żelazny płot* > *płot z żelaza* / *der eiserne Zaun* > *der Zaun aus Eisen* > *der Eisenzaun* (iron fence > the fence made of iron), with which characteristics of the basic meaning appear, can be distinguished among them. So called partitive relational adjectives with only a partial meaning of the basic. Subject relationships such as, eg. *praktyka lekarska* / *ärztliche Praxis* > *die Praxis eines Arztes* > *die Arztpraxis* (medical practice) and substantial relationships, eg. *piaszczysta gleba* / *sandiger Boden* (*Sand enthaltend*) > *der Sandboden* (sandy soil) also belong to this group. Suffix derivatives seldom appear in German as compounds prevail in contrast to Polish.